

УДК 911.3:008

РОСІЙСЬКИЙ ПРОІМПЕРСЬКИЙ СЛІД В УКРАЇНСЬКІЙ ТОПОНІМІЦІ

Галина Лабінська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79000, м. Львів, Україна*

Зміни в українському суспільстві, зумовлені активним впливом політичних чинників, актуалізують топонімічний аналіз географічних назв України. Ухвалення у квітні 2015 р. Верховною Радою України Закону “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні і заборона пропаганди їхньої символіки” суттєво стимулювало місцеву владу регіонів, міст і сіл перейменувати ті об’єкти топоніміки, які мають радянські й імперські назви. Сьогодні в Україні зафіксовано близько 1 000 радянських назв населених пунктів. Найбільша їхня кількість збережена у Харківській (112) та Дніпропетровській (89) областях, натомість їх нема у Закарпатській, Івано-Франківській та Рівненській. У розрізі адміністративних районів України найбільша кількість радянських топонімів трапляється у Криничанському та П’ятихатському районах Дніпропетровської обл. (по 12) та Снігурівському р-ні Миколаївської обл. (11). Маніпуляції з організуванням на місцях (у Дніпропетровську, Іллічівську, Кіровограді, Щорсі) публічних обговорень та відкритих голосувань щодо можливих варіантів зміни назв засвідчують значну інерційність проколоніальних настроїв на сході України, одним зі способів нівелювання яких є впровадження у країні топонімічна політика, ініційована Інститутом національної пам’яті. У процесі перейменування передусім ойконімів, а згодом і агоронімів, годонімів, урбанонімів, дослідники рекомендують орієнтуватися перш за все на історичні корені. Тому розвінчування російських імперських історичних міфів, створених у Московії з XVI ст. на підставі привласнення історії Київської Русі та історичної назви українців “Русь”, і доведення цієї інформації до широкого кола українців має винятково важливе просвітницьке та виховне значення.

Ключові слова: агороніми, годоніми, ойконіми, топоніми, урбаноніми, історичні міфи, деколонізація, деколонізація, країна Моксель, Московія, Російська імперія.

Перекручування правдивої історії України, придушення національної свідомості українців, присвоєння назви і врешті-решт агресивне втручання у топонімію – це далеко неповний перелік індикаторів упроваджуваної російської імперської політики впродовж п’яти століть. Сам процес створення офіційної міфології Російської імперії на засадах привласнення історії Київської Русі започаткований ще у XVI ст., за правління Івана IV (Грозного).

Проте французький автор Делямар констатував, що наприкінці XVIII ст. у Франції й загалом у Європі добре вміли відрізнити Русь від Московії, пишучи таке: “Історія не має забувати, що до Петра I той народ, який ми нині називаємо рутенами, звався руським, або русинами, і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині зємо руським, звався московинами, а їхня земля Московією” [12]. Подібні погляди висловлювали численні автори у XVIII ст., зокрема: Вольтер в “Історії Карла XII” (початок XVIII ст.), данський посол Юлій Юст у праці “Про Московію” (1709–1712), Карл Хоецький у “Записках” (1768), Йоганн Готфрід Гердер у “Щоденнику моїх подорожей” (1769), Самуель Готліб Імелін у “Подорожах по Росії” (1770–1784), Гарон де

Кулон у праці “Політичні дослідження над старою і новою польською державою” (1795), Шарль Франсуа Массон у праці “Секретні спогади про Росію” (1762–1802) та ін. [12, с. 233, 245, 250, 251, 255, 256–258].

Як улус Золотої Орди, держави Чингізидів, Московське князівство було засноване тільки у 1277 р. **До того часу Київська Русь уже існувала понад 300 років; а тоді, як у 988 р. відбулося хрещення держави Київська Русь, фінські племена землі Моксель (пізніше об’єднані під назвою Суздальська земля, а ще згодом Московське князівство) перебували у напівдикому стані.**

У 1137 р. Суздальське князівство очолив молодший син київського князя Володимира Мономаха Юрій Довгорукий, започаткувавши князювання Рюриковичів на землях Моксель. Його син Андрій Боголюбський, вихований у середовищі напівдиких фінських племен, сумно відомий в історії України захопленням і руйнуванням Києва у 1169 р.

На землях Моксель виникли Володимирське, Рязанське, Тверське та інші князівства, кожне з яких уже мало свого князя із Рюриковичів.

З 1237 р. земля Моксель увійшла до складу імперії Чингізидів, а її військова сила влилась у військові сили Золотої Орди. Очолював військову дружину землі Моксель у складі війська хана Батия володимирський князь Юрій Всеволодович. Факт формування у 1238 р. військової дружини з фінських племен, що їх Батий використовував у завойовницьких походах на Європу протягом 1240–1242 рр., є прямим доказом запровадження влади хана у Ростово-Суздальській землі.

На період воєнного походу Юрія Всеволодовича володимирським князем став його молодший брат Ярослав Всеволодович, який віддав хану Батию свого восьмирічного сина Олександра Ярославовича в аманати (тобто заручники). Пробувши у Батия з 1238 по 1252 р. Олександр, названий і прославлений російськими істориками як Невський, засвоїв увесь устрій і звичаї Золотої Орди, став андом (кровним братом) Батиевого сина Сартака, одружився на Батиевій доньці і, будучи вже вірним слугою Золотої Орди, очолив Володимирське князівство (1252–1263). Як виявляється, князь Олександр “Невський” не міг брати участі у зіткненнях на річці Неві у 1240 р. і на Чудському озері у 1242 р., бо був ще дитиною.

Зазначимо, що управлінська влада Ростово-Суздальських князів була мінімальною. Для керівництва улусом хан Батий призначав намісника – великого баскака, а на місцях – удільних баскаків, які й були повновладними правителями й керувалися винятково законами Яси Чингізидів. Брехнею російських істориків є те, що суздальські, а пізніше і московські князі були незалежні від Золотої Орди. На першому місці правителем улусу в ханській грамоті названий баскак, а лише на другому, а то й на третьому місці – князі.

Бездоказовим міфом вважають заснування у 1147 р. Москви Юрієм Довгоруком. Москва як поселення заснована 1272 р. Саме цього року був проведений третій перепис населення Золотої Орди. У першому (1237–1238) і другому (1254–1259) переписах Москва не згадана!

Московський улус Золотої Орди виник у 1277 р. за наказом татаро-монгольського хана Менгу-Тимура. Першим Московським князем став Даниїл (1277–1303), молодший син Олександра “Невського”. Від нього й бере початок династія московських князів Рюриковичів. У 1319 р. хан Узбек призначив свого брата Кулхана удільним московським князем, а з 1328 р. – Великим Московським князем. У російській історичній

літературі названий Калитою Кулхан знищив майже всіх князів Рюриковичів, тому впродовж 1319–1328 рр. у Московському улусі Золотої Орди відбулася зміна династії Рюриковичів на династію Чингізидів. Лише 1598 р. у Московії перервалася династія роду Чингізхана, заснована князем Іваном Калитою. **Тобто понад 270 років Московією правили прямі нащадки династії Чингізидів.**

Нова династія Романових (Кобиліних) 1613 р. зобов'язалася свято зберігати давні традиції і принесла клятву на вірність старій династії Чингізидів. Московська православна церква у 1613 р. стала тією силою, яка забезпечувала збереження татаро-монгольської державності у Московії.

З наведених даних очевидним є пряме походження Московії від Золотої Орди. **До XVI ст. Московське князівство (а з 1547 р. царство) не мало жодних зв'язків з князівствами земель Київської Русі.**

Плем'я великоросів, або російський народ, як він сьогодні зветься, з'явилося близько XV–XVII ст. серед фінських племен. *“На психологію великороса наклали відбиток запозичення татаро-монгольського інстинкту завойовника, деспота, в якого основна мета – світове панування”,* – писав Ярослав Дашкевич (і як ми сьогодні з ним погоджуємося вкотре. – Г.Л.). Значна частина татаро-монголів у XIII–XVI ст. влилася до складу великоросів, з них починали свій родовід понад 25 % російської шляхти.

З часів князювання Василя III (1505–1533) у московитів зародилася думка всемогутності й “богообраності”, бачення Москви “третім і останнім Римом”. За царювання Івана IV (Грозного) (1533–1884) посилювалися домагання Московії на спадщину не тільки Київської Русі, а й Візантії. Іван Грозний уперше вінчався в церкві з титулом Московського царя (1547), як “спадкоємець” грецьких і римських імператорів. З 37 підписів на грамоті, присланій з Константинополя, 35 виявилися підробленими – так російський цар “став” спадкоємцем візантійських імператорів.

Масовану державну фальсифікацію історії свого народу розпочав цар Петро I. У 1701 р. він видав указ про вилучення у покорених народів усіх писемних національних пам'яток: літописів, хронографів, хронік, давніх історичних записів, церковних документів, архівів тощо. Особливо це стосувалась України-Русі. Петро I завів із Європи велику кількість спеціалістів, у тім числі і професіоналів-істориків, яких залучив до написання і фальсифікації історії Російської держави. Для цього кожний державний службовець-іноземець давав присягу про нерозголошення державної таємниці й зобов'язувався ніколи не покидати Московську державу (!).

У 1716 р. Петро I повідомив про отримання копії з так званого Кенігсберзького літопису, де описано “об'єднання” давнього літописання Київського і Московського князівств та обґрунтовано єдність слов'янських і фінських земель. Однак доступ до “копії”-фальшивки, як і до самого оригіналу, був закритий. Написані згодом “загально-руські літописні зводи” вже обґрунтовували право Московії на спадок Київської Русі. На підставі цих фальсифікацій 22 жовтня 1721 р. Московія оголосила себе Російською імперією, а московитів – росіянами. Так у законних спадкоємців Київської Русі – українців украдено історичну назву “Русь”. Українців, які сформувалися як нація в XI–XII ст., а можливо, й раніше, оголосили “малоросами” й узялися втовкмачувати цю версію всьому світові.

Катерина II (роки правління – 1762–1796), ознайомившись з архівними першоджерелами, звернула увагу, що вся історія держави позбавлена доказової бази. Царським указом від 4 грудня 1783 р. вона створила “Комісію для складання записок про давню

історію переважно Росії” у складі десяти видатних істориків, під керівництвом і наглядом графа А. Шувалова. Основне завдання поставлене перед комісією, полягало в тому, щоб за допомогою перероблень літописів, написання нових літописних зводів та інших фальсифікацій обґрунтувати “законність” привласнення Московією історичної спадщини Київської Русі і створення історичної міфології держави Російської. “Катерининська історія” вийшла у світ за десять років, вже у 1792 р. “Для обґрунтування єдності Київської Русі і фінських племен були написані тисячі різних зводів. Усі ці зводи і літописи є тільки у переписаному вигляді, жодного оригіналу. Все це свідчить про неймовірну за масштабами безсоромності й нахабства, фальсифікацію при створенні історії Держави Російської” [7].

Державне ядро майбутньої Московії та Росії – Суздальське князівство – князівство народу меря, межі якого збігалися з їхніми племінними територіями. Археолог О. Уваров, провівши у 1851–1854 рр. розкопки у Ростово-Суздальській та Рязанській землях 7 729 курганів, датованих VIII–XVI ст., констатував їхнє тотальне фінське походження. У 1860–1880 рр. цю інформацію підтвердив також завідувач кафедри Московського університету проф. О. Богданов. Жодної слов’янської могили серед виявлених не було. Цю версію, крім того, доводять збережені гідроніми та ойконіми фінського походження у межах Ростовсько-Суздальських земель. Такими є усі назви річок із закінченням *-ва*: Москва, Протва, Косва, Силва та ін. Лише р. Кама має близько 20 приток, назви яких закінчуються на *-ва*, що в перекладі з фінської означає “вода”. Міста Рязань (Ерзань) і Кострома, що мають фіно-угорське походження, розташовані у центрі традиційного фіно-угорського етнічного масиву, проте нині їх сприймають як еталони “русскости”. Тому росіян цілком справедливо вважають “результатом” асиміляції усіх названих фіно-угорських народностей. На сучасному етапі тільки за даними переписів 1989 і 2002 рр. у Росії одразу майже на чверть поменшало представників фіно-угорських народів.

Слов’янізацію фіно-угрів провадили князі та церква. Правителі запроваджували модернізацію, намагаючись жити за європейським взірцем. Церква, відповідно, через посередництво грецьких, болгарських і руських релігійних просвітителів несла християнство здебільшого разом із церковнослов’янською писемною мовою (на основі солунського діалекту болгарської) й тільки почасти – руську усну мову. Як наслідок, навіть у писаних нібито церковнослов’янською мовою літописах відчувається, що насправді тогочасна руська мова була ближча до сучасної української, ніж до російської. Наприклад, із руських літописів дізнаємося, що “Кіевской Русі” ніколи не було, як і князя “Владіміра”. А були “Володымер”, “Кыгъв”. І ріка була “Лыбидь”. І князів звали Всеволод, Володымерко, Володар, Василько, Іванко, Володислав, Олена, Михалко, Дмитро, Данило. Навіть “Невського” в літописах звали Олександром. Те ж стосується й географічних та власних назв X–XIII століть: “Угорське урочище”, “Лядські ворота”, “Печерська лавра”, “Довбычка” тощо.

Самоназви “русские” і “Россия” використовують на офіційному рівні тільки неповні три століття. Назва “Росія” трактована як грецький варіант назви “Русь” (*Ρωσία*), відповідно, імперія звалася “Російською”. Новий хоронім довго не приживався навіть серед населення Московії. Зміну назви імперії Петро I провадив через видання указів про офіційне перейменування у 1713 і 1721 рр. По дворах і посольствах іноземних держав розсилали депеші, у яких вимагали називати Московію в офіційному листуванні Росією, інакше листи від них просто не прийматимуть. За Петра I було заборонено

також говорити, що в Сибіру живуть не чисті великороси, а угро-фіни, татари й інші азійські народи. Однак на багатьох європейських картах навіть другої половини XVIII ст. Росія часто позначена як Московія. Тому ще за правління Катерини II видавали письмові вказівки з вимогою перестати людям називатися московитами під страхом смертної кари.

У XIX ст. професор Оксфордського університету Карл Абель писав про дві східно-слов'янські руські народності: слов'янорусів (українців) та фінорусів (московитів). За наведеною ним статистикою, наприкінці XIX ст. тільки у європейській частині Росії проживало 40 млн фіно-татарського населення і лише 15 млн чисто слов'янського. Причиною того, що процес ослов'янення Московії так і не завершився у XIX ст., через 500 років після його початку, на думку К. Абеля, був значний вплив фіно-угорського і татарського етнічного елемента, а також величезні території, які захопила Росія, проте так і не змогла русифікувати через свою етнічну меншість порівняно з місцевими аборигенами.

Академік Степан Рудницький написання цього хороніма свого часу пропонував як "Россія", такий варіант написання має підтримку і на сучасному етапі [15].

Отже, власна назва країни – її хоронім – є важливим індикатором генези та становлення нації. Сучасна українська історична наука сміливо констатує відмінність етногенезу українців і росіян. Щоразу з'являються нові вітчизняні дослідження, відкрито доступ до замовчуваних раніше праць українських емігрантів.

Значення подібних досліджень перманентно актуалізується. Попри очевидну відмінність Київської Русі в національно-етнічному і культурно-історичному плані від Московії, історію двох різних етносів і двох держав росіяни й далі активно перекидають, вважаючи історією однієї спільноти.

Сумнозвісне "возз'єднання" України з Московією у 1654 р. ґрунтувалося на розумінні гетьманом Б. Хмельницьким спорідненості обох народів на ґрунті релігійно-християнської спільності. Саме з того часу почалася поступова ліквідація елементів української державності та поширення в Україні московських порядків. В Україну скеровували мігрантів з Московії переважно для потреб військового утримання території за Росією. Ці "служиві" в Україні стали причиною того, що до етноніма "москаль" додалося семантичне значення "військовик узагалі, незалежно від національності". Ще Т. Шевченко писав про українського парубка, якого "заберуть у москалі", тобто до війська. Дуже часто такі "служиві", прослуживши "царю й отечеству" 20 років, русифікувалися, втрачаючи свої етнічні й мовні риси. Московські служиві отримували за свою службу слободи й землі, щедро роздаровувані московськими царями, а потім ставали опорою московської адміністрації.

У XVII ст. відбулася ще й поміщицька колонізація росіянами, які одержували величезні земельні угіддя в Україні. Вони почали закріпачення українських селян. Росіянами були заселені Причорномор'я, Приазов'я, Слобожанщина. У XIX ст. царський уряд заслав величезні групи робітників-росіян на промислові підприємства України. У 1897 р. в Україні вже налічували 4 636 тис. росіян. У часи Першої світової війни кількість росіян в Україні суттєво зменшилася, однак уже за радянських часів політика російського впливу продовжувалася у ключових індустріальних і політичних центрах неросійських республік, а особливо – в Україні. Вплив комуністичної пропаганди сповна відображений процесом перейменувань українських вулиць, міст, сіл, районів, областей, який активізували з початку 20-х років XX ст. Змінювали передусім ті назви

поселень, які мали історичне козацьке походження (Бахмут, Кам'янка, Олешки), імена колишніх засновників, що суперечило панівній на той час доктрині (Алчевськ, Юзівка) або російське імперське походження (Єлисаветград, Катеринослав, Олександрівськ та ін.).

Топонімічним відображенням розгортання процесу індустріалізації в Україні була поява низки назв поселень, розміщених поблизу шахт, заводів, залізничних станцій тощо, наприклад: *Марганець* (місто у Дніпропетровській обл.), *Дніпрорудне* (селище міського типу у Запорізькій обл.), *Зугрес* (місто в Донецькій обл., буквально скорочено від “Зуївська “государственная” районна електростанція”; Зуївська від назви села Зуївка), *Есхар* (селище міського типу у Харківській обл., буквально “Електрична станція Харківщини”), *Залізничне* (селища міського типу є у Дніпропетровській і Запорізькій областях).

Численні історично сформовані ойконіми в Україні були перейменовані на радянський лад. Наприклад, лише ойконім *Первомайськ* наявний у Луганській, Донецькій, Харківській, Миколаївській областях, *Першотравенськ* – у Дніпропетровській, Житомирській, *Першотравневе* – у Донецькій області, а ще *Первомайське*, *Первомайка* та інші подібні назви поселень у багатьох областях України.

Ідеологічне забарвлення простежується у численних назвах типу *Советський* (селище міського типу в АР Крим), *Октябрське* (АР Крим, Донецька, Дніпропетровська області), *Комсомольське* (Донецька, Полтавська, Харківська, Луганська області), *Пролетарський* (Луганська обл.), *Комінтернівське* (Одеська обл.), *Гвардійське* (АР Крим, Дніпропетровська обл.). Ще більше привертають увагу назви з прикметниковим означенням типу червоний-красний (на російський лад): *Червонопартизанськ* (Луганська обл.), *Червоний Донець* (Харківська обл.), *Красноперекопськ* (АР Крим), *Красний Октябрь* (Донецька обл.). Чергування українсько/російського “означення” певною мірою відображало інтенсивне міграційне прибуття етнічно строкатого населення з усіх кінців СРСР, а особливо з Росії.

Депортацію кримських татар із Криму супроводжували практично тотальною зміною топонімів спеціальними указами 1944 та 1945 рр. За указом 1944 р. перейменуванню підлягали 11 районів і районних центрів Криму; указ 1945 р. уже стосувався зміни назв сільських рад і населених пунктів Кримської обл. [13]. Унаслідок цього селище Курман-Кельменче перейменовали у *Красногвардійське*, Коктебель (у 1993 р. назву відновлено) – у *Планерське*, Албат – у *Куйбишеве*, Ак-Мечеть – у *Чорноморське*, Мангуш – у *Партизанське* та ін.

У промислових регіонах України також активно змінювали назви, утворені від прізвищ колишніх власників: місто Гришине у Донецькій обл. перейменовали у *Красноармійськ*; Сорокине у Луганській обл. – у *Краснодон*; місто Криндачівка у Луганській обл. стало *Красним Лучем*, а селище Вірівка у Донецькій обл. – *Красним Профінтерном* (проте нова назва, утворена від слів Червоний Інтернаціонал Профспілок, утрималася лише з 1921 по 1937 рр.). Доволі значним є перелік назв поселень, утворених від прізвищ діячів панівної на той час комуністичної партії: *Леніне* (селище міського типу у АР Крим), *Ленінське* (селище міського типу у Луганській обл.), *Ленінське* (село у Кіровоградській обл., перейменоване 1992 р. у Голубієвичі), обласний центр однойменної області *Кіровоград* (1784–1924 – Єлисаветград, 1924–1934 – Зінов'євськ, 1934–1939 – Кірово, з 1939 р. – Кіровоград) та ін.

А. Коваль стверджує, що в повоєнний час (за 20–30 років ХХ ст.) з мапи України зникло майже 200 назв сіл і селищ унаслідок “злиття”, “укрупнення”, “перейменуван-

ня” [10, с. 208]. Історичні кононіми змінювали новітні назви новостворених колгоспів, радгоспів, бригад. За аналогією перейменовували міста в промислових районах, похідні від назв шахт, рудників, заводів, електростанцій: такі назви зазвичай двоосновні й закінчуються на *-ськ*, що в разі значного скупчення приголосних обтяжує їхню вимову. Наприклад, місто *Комунарськ* у Луганській обл. (до 1931 р. – Алчевськ (за прізвищем колишнього власника), у 1931–1961 – Ворошиловськ, у 1961–1992 – Комунарськ, у 1992 р. місту повернуто назву *Алчевськ*).

Окремою є група поселень, заснованих у ХХ ст. чи утворених із декількох населених пунктів, що відразу отримували радянські назви (міста Жданівка, Димитрів, Іллічівськ, Комсомольськ, Орджонікідзе та інші; села Жовтневе, Зоря Комунізму, Леніне, Червоний Шлях). Наприклад, у радянський час в Україні було зафіксовано 99 сіл з назвою “Жовтневе”, з них найбільше – 17 – у Харківській обл., 10 – у Полтавській, по 7 – у Київській, Миколаївській і Сумській областях. Два села Жовтневі у Харківській обл. в 1960-х роках приєднано до інших населених пунктів. Два села Жовтневі знято з обліку в Дніпропетровській обл. у 1980-х роках; с. Жовтневе Донецької обл. розділене на село Македонівка та селище Херсонес. Село Жовтневе Львівської обл. зняте з обліку 1993 р., однойменне село у Київській області – 1999 р.

У 60–80-х роках ХХ ст., топоніми, пов’язані зі сталінською добою, перейменовували на інші комуністичні або ж відновлювали історичні ойконіми: Жданов → Маріуполь, Ворошиловград → Луганськ, Сталіно → Донецьк та ін.

Найбільша концентрація росіян у великих містах України, на Донбасі, Півдні України, у Приморській смузі, у Криму в контексті захисту їхніх “етнічних прав” стала формальним приводом до новітньої гібридної війни Росії проти України. Безпідставність територіальних претензій з боку Московії доводить хоча б картосхема українських етнічних земель за Михайлом Грушевським [6] (див. рисунок).

Українські етнічні землі за Михайлом Грушевським, 1915 р.

Упродовж усього періоду державної незалежності України росіяни гальмували відродження української мови, закидаючи нам псевдопретензії щодо “насильницької українізації”, “дискримінації русскоязычного населення” та інші провокативні заяви. Індикаторами “послідовності” імперської політики слугують окремі факти. Наприклад, у 2003 р. кульмінацією територіальних претензій Росії щодо делімітації кордону в Керченській протоці був демарш Москви, виражений активним будівництвом греблі в напрямі острова Тузла з боку російського берега Таманського півострова. У липні 2010 р. пролунав заклик тодішнього мера Москви Ю. Лужкова про те, що Севастополь має бути російським. Як виглядає така заява у світлі сучасних подій! Тоді ж, у 2010 р. Держдума Росії прийняла доповнення до чинного федерального закону про встановлення нової пам’ятної дати – 28 липня – “Дня хрещення Русі”, яка приурочена до дня пам’яті князя Володимира (за поданням патріарха РПЦ ще 2008 р.). У 2012 р. президент Росії Д. Медведев запропонував спільне (російсько-українсько-білоруське) святкування “1150-ліття російської державності” (яка нібито починається з 862 р., тобто з моменту запрошення Рюриковичів правити Новгородом). З цього складається враження, що українська державність за давністю поступається російській і виникла на території Росії, що кардинально суперечить історичним фактам. Реанімування імперських планів ми сповна спостерігаємо з 2014 р. через анексію Криму, збройну та військову підтримку сепаратистів на сході України.

На сучасному етапі паралельно з відстоюванням територіальної цілісності держави, недоторканості її кордонів, активною боротьбою з корупцією, перебудовою національного господарства не менш значущою є проблема декомунізації і українізації в топоніміці, на чому ще 2001 р. акцентував увагу проф. О. Шаблій [19, с. 340–342].

Водночас у перекладі українських географічних назв іноземними мовами застосовували транслітерацію, спираючись на рішення П’ятої конференції ООН (1987). На сучасному етапі керуємося Постановою Кабінету Міністрів України № 55 “Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею” від 27 січня 2010 р.

Сьогодні в Україні зафіксовано близько 1 000 радянських назв населених пунктів. Найбільша їхня кількість збережена у Харківській (112) та Дніпропетровській (89) областях. Немає радянських назв населених пунктів у Закарпатській, Івано-Франківській та Рівненській областях. У розрізі адміністративних районів України найбільша кількість радянських топонімів трапляється у Криничанському та П’ятихатському районах Дніпропетровської обл. (по 12) та Снігурівському р-ні Миколаївської обл. (11). Дослідники [11] рекомендують у процесі перейменування населених пунктів дотримуватись історичних коренів.

Відповідно до Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”, ухваленого 9 квітня 2015 р., органи місцевої влади в шестимісячний термін після набуття чинності (до 21 листопада 2015 р.) мали подати до парламенту пропозиції щодо перейменування населених пунктів, районів, областей, назви яких містять символіку комуністичного тоталітарного режиму. Після цього Верховна Рада у тримісячний термін (до 21 лютого 2016 р.) повинна опрацювати подані пропозиції та рекомендації Українського інституту національної пам’яті щодо цього й ухвалити остаточне рішення.

Перейменуванню підлягають 908 населених пунктів України, що становить 3 % від їхньої загальної кількості; з них 81 (9 %) міських і 827 (91 %) сільських. Зокрема, зміна назви стосуватиметься 42 українських міст. Пропоновані можливі назви міст такі:

Артемівськ	Бахмут
Володар-Волинський	Волинськ, Горошки, Олександропіль, Хорошки, Хорс
Володарське	Нікольське
Дзержинськ	Русини, Щербинівка
Димитров	Гродівка
Дніпродзержинськ	Дніпровськ, Дніпроград, Дніпрокам'янськ, Камеон, Кам'янськ-Дніпровський, Кам'янськ-на-Дніпрі, Кам'янське, Романівськ, Славгород
Дніпропетровськ	Дніпро, Дніпровськ, Дніпрополь, Дніпрослав, Кодак, Новий Кодак, Святослав, Січеслав
Іллічівськ	Бугове, Бугові Хутори, Іллінськ, Скіфополь, Святослав, Сухолиманськ, Приморськ
Кіровоград	Байгород, Благомир, Златопіль, Ексампей, Єлисаветград, Ігульськ, Козацький, Кропивницький, Лелеків, Новокозачин, Орел, Скіфопіль, Тобілевичі, Улич, Ятрань та ін.
Кіровськ	Голубіївськ, Голубинка
Кіровське (Дніпропетровська обл.)	Давидо-Орлівка
Кіровське (Крим)	Іслям-Терек
Комінтернівське	Антоно-Кодинцеве
Комсомольськ	Низа
Котовськ	Бірзула
Красний Лиман	Лиман
Красний Луч	Криндачівка
Красні Окни	Окни
Красноармійськ	Гришине
Красногвардійське	Курман-Кемельчі
Красноград	Костянтиноград
Краснодон	Сорокине
Красноперекопськ	Ор-Капи
Куйбишеве	Кам'янка
Леніне	Сім Колодязів
Орджонікідзе (Дніпропетровська обл.)	Гірницьке
Первомайськ (Миколаївська обл.)	Богопіль
Первомайськ (Луганська обл.)	Олександрівка, Петро-Мар'ївка
Первомайське (Крим)	Джурчи
Первомайський (Харківська обл.)	Лихачове
Першотравенськ	Шахтарське
Свердловськ	Должанськ
Советський	Ічки
Стаханов	Кадіївка
Тельманове	Остгайм

Торез	Олексіївка
Ульяновка	Грушка
Фрунзівка	Захарівка
Цюрупинськ	Олешки
Червоноармійськ	Пулини
Червоноград	Кристинопіль
Щорськ	Сновськ

* Складено за [3, 9, 16, 17 та ін.].

В окремих джерелах зазначають, що “первомайські” і “першотравневі” назви під дію закону можуть не потрапити, оскільки перше травня не є суто комуністичним святом і, до того ж, – державне свято України [16].

Варіанти перейменувань місцеві ради пропонують на обговорення громад. Проведення місцевих референдумів щодо перейменування населених пунктів відповідає вимогам закону про місцеве самоврядування, проте його статус має радше характер соціологічного опитування і є рекомендаційним. В Україні відомо багато прецедентів, коли в містах проводили референдум щодо визначення їхньої майбутньої назви. Таке опитування відбулося в Закарпатській обл. у ході проведення місцевих виборів 2010 р. Тоді намагалися з’ясувати доцільність перейменування м. Берегове на угорський лад “Берегсаз”, проте ідея не була підтримана міською громадою. Подібне опитування відбулося і в Івано-Франківській обл. – тут погоджено змінити радянське написання “Яремча” на давніший варіант назви “Яремче” й затверджено відповідне подання місцевої громади парламентом.

Відповідні обговорення вже відбулися у містах Артемівськ [8], Дніпродзержинськ [5], Дніпропетровськ, Кіровоград [9], Іллічівськ [13] та багатьох інших. Зокрема, доволі резонансним є організоване в Дніпропетровську голосування щодо перейменування міста [18], рішення про зміну назви якого планують ухвалити за підсумками референдуму; до переліку пропонованих нових назв міста Дніпропетровська внесено “стару” назву, симпатиками якої нібито є 60 % містян (проект постанови про перейменування міста у Дніпро 2 лютого 2016 р. зареєстровано у Верховній Раді України). Подібний сценарій апробований і в Дніпродзержинську, Щорсі. Керівництво міста Іллічівськ спробувало зберегти ойкоснім, змінивши тлумачення його етимології: мовляв, місто назване на честь святого Іллі (зрештою, у листопаді 2015 р. визначилися з назвою Чорноморськ). У Кіровограді, як виявляється, значна кількість містян підтримує колишню імперську назву “Єлисаветград”. Подібні маніпуляції в процесі перейменування не можуть бути прийнятні за роз’ясненнями, які надав Голова Інституту національної пам’яті В. В’ятрович, оскільки Україна має пройти шлях деколонізації й деколонізації сповна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білінський В. Країна Моксель, або Московія: роман-дослідження. Кн. I / В. Білінський. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2009. – 376 с.
2. Відбулися громадські слухання з перейменування нашого міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua/news/vidbulisya-gromadski-28-08-15.html>

3. Володарськ-Волинський можуть перейменувати на Горошки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zhitomir.today/news/society/volodarsk_volinskiy_mozhut_pereyrenuvati_na_goro-shkiid8178.html
4. *Гавриленко О.* Жителі Дніпродзержинська не хочуть перейменування міста / Олексій Гавриленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.golos.ua/show_video/6435
5. Голосування з перейменування м. Дніпродзержинськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dndz.gov.ua/?id=12968>
6. *Грушевський М.* Як жив український народ. Коротка історія України / М. Грушевський. Вид. 2-ге. – Царгород : 3 друкарні “Союза визволення України”, 1915. – 108 с.
7. *Дашкевич Я.* Як Московія привласнила історію Київської Русі / Ярослав Дашкевич / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm>
8. Декомунізація: Жителі Артемівська визначилися з перейменування їхнього міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patrioty.org.ua/dekomunizatsiya-zhiteli-artemivska-viznachilisya-z-pereyrenuvannya-ihnyogo-mista/>
9. Для Кіровограда запропонували більше півсотні варіантів назв (список) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dostyp.com.ua/novini/dlya-kirovograda-zaproponuvaly-bil-pivstotni-variantiv-nazv-spy-sok/>
10. *Коваль А. П.* Знайомі незнайомці: походження назв поселень України : наук.-попул. видання / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 304 с.
11. *Остапенко П.* Радянські топоніми населених пунктів України / Павло Остапенко / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tdukr.com/nashi-doslidzhennia/proekti/po-shirennia-radianskikh-toponimiv-v-ukrayini/radianski-toponimi-naselenikh-punktiv-ukrayini/>
12. *Панчук І.* Історія України очима іноземців : довідник-хрестоматія / І. Панчук. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 304 с.
13. Перейменування Іллічівська саботує міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://opad.org.ua/index.php?newsid=4732>
14. Переименование населённых пунктов Крыма [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://road-crimea.narod.ru/rename.htm>
15. *Ровенчак І. І.* Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження : монографія / І. І. Ровенчак. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 154–162.
16. 42 українські міста, які треба перейменувати за законом про декомунізацію (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/59509/42_ukrajinski_mista_jaki_slid_perejmenuvaty
17. Стал известным список городов Украины, которые нужно переименовать [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bagnet.org/news/society/254486>
18. У Дніпропетровську стартувало голосування за перейменування міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.5.ua/suspilstvo/U-Dnipropetrovsku-startovalo-holosuvannia-za-pereimenuvannia-mista--88510.html>
19. *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів, 2001. – 744 с.

REFERENCES

1. Bilinskyi, V. (2009). *Kraina Moksel, abo Moskoviiia. Kn. I*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 376 pp. (in Ukrainian).
2. *Vidbulysia hromadski slukhannia z pereimenuvannia nashoho mista*, available at: <http://www.kr-rada.gov.ua/news/vidbulysia-gromadski-28-08-15.html> (in Ukrainian).
3. *Volodarsk-Volynskiy mozhut pereimenuvaty na Horoshky*, available at: http://zhitomir.today/news/society/volodarsk_volynskiy_mozhut_pereimenuvati_na_goro-shkiid8178.html (in Ukrainian).
4. Havrylenko, O. *Zhyteli Dniprodzerzhynska ne khochut pereimenuvannia mista*, available at: http://ua.golos.ua/show_video/6435 (in Ukrainian).
5. *Holosuvannia z pereimenuvannia m. Dniprodzerzhynsk*, available at: <http://www.dndz.gov.ua/?id=12968> (in Ukrainian).
6. Hrushevskiy, M. (1915). *Yak zhyv ukrainskyi narod. Korotka istoriia Ukrainy*. 2nd ed. Tsarhorod: Z drukarni "Soiuz vyzvolennia Ukrainy", 108 pp. (in Ukrainian).
7. Dashkevych, Ya. *Yak Moskoviiia pryvlasnyla istoriiu Kyivskoi Rusi*, available at: <http://www.universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm> (in Ukrainian).
8. *Dekomunizatsiia: Zhyteli Artemivska vyznachylysia z pereimenuvannia yikhnoho mista*, available at: <http://patrioty.org.ua/dekomunizatsiya-zhiteli-artemivska-viznachylysia-z-pereimenuvanniam-yihnoho-mista/> (in Ukrainian).
9. *Dlia Kirovohrada zaproponuvaly bilshe pivsotni variantiv nazv (spysok)*, available at: <http://dostyp.com.ua/novini/dlya-kirovohrada-zaproponuvaly-bil-pivsotni-variantiv-nazv-spy-sok/> (in Ukrainian).
10. Koval, A. P. (2001). *Znaiomi neznaiomtsi: pokhodzhennia nazv poselen Ukrainy*. Kyiv: Lybid, 304 pp. (in Ukrainian).
11. Ostapenko, P. *Radianski toponimy naselenykh punktiv Ukrainy*, available at: <http://tdukr.com/nashi-doslidzhennia/proekti/po-shirennia-radianskikh-toponimiv-v-ukrayini/radianski-toponimi-naselenikh-punktiv-ukrayini/> (in Ukrainian).
12. Panchuk, I. (2011). *Istoriia Ukrainy ochyma inozemtsiv*. Ternopil: Mandrivets, 304 pp. (in Ukrainian).
13. *Pereimenuvannia Illichivska sabotuie miska rada*, available at: <http://opad.org.ua/index.php?newsid=4732> (in Ukrainian).
14. *Pereimenovanie nasejjonnyh punktov Kryma*, available at: <http://road-crimea.narod.ru/rename.htm> (in Russian).
15. Rovenchak, I. I. (2008). *Heohrafiia kultury: problemy teorii, metodolohii ta metodyky doslidzhennia*. Lviv: VTs LNU imeni Ivana Franka, 154–162 (in Ukrainian).
16. *42 ukrainski mista, yaki treba pereimenuvaty za zakonom pro dekomunizatsiiu (infohrafika)*, available at: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/59509/42_ukrajinski_mista_jaki_slid_perejme-nuvaty (in Ukrainian).
17. *Stal izvestnym spisok gorodov Ukrainy, kotorye nuzhno pereimenovat'*, available at: <http://www.bagnet.org/news/society/254486> (in Russian).
18. *U Dnipropetrovsku startovalo holosuvannia za pereimenuvannia mista*, available at: <http://www.5.ua/suspilstvo/U-Dnipropetrovsku-startovalo-holosuvannia-za-pereimenuvannia-mista--88510.html> (in Ukrainian).

19. Shablii, O. I. (2001). *Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukrainoznavchi studii*. Lviv, 744 pp. (in Ukrainian).

*Стаття: надійшла до редакції 20.07.2015
доопрацьована 19.11.2015
прийнята до друку 03.12.2015*

RUSSIAN PRO-IMPERIAL FOOTPRINT IN UKRAINIAN PLACE NAMES

Halyna Labinska

*Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Changes in Ukrainian society due to the active influence of political factors and objective changes actualize toponymic analysis of geographical names of Ukraine. In April 2015 Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law “On conviction of Communist and National Socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and promote their prohibition symbols”. This law significantly stimulated the local authorities of regions, towns and villages rename those objects of place names, which are of Soviet and imperial names within six months since the date of entry into force of the law. Nowadays there are about 1,000 Soviet names of settlements in Ukraine. The greatest number of them preserved in Kharkiv (112) and Dnipropetrovsk (89) regions, but they are completely absent in Transcarpathia, Ivano-Frankivsk, and Rivne regions. In the section of administrative districts of Ukraine, the largest number of Soviet place names happen in Krynychky and Piatykhatky districts of Dnipropetrovsk region (12) and Snihurivka district of Mykolaiv region (11). Manipulations of organising of public debates and public voting on possible options on changes of names on the places (in Dnipropetrovsk, Illichivsk, Kirovograd, Shchors) prove the significant inertia of colonial attitudes sentiment in Eastern Ukraine. One of the ways of these manipulations levelling is the toponymic policy implemented in the country, which is led by the Institute of National Remembrance. In the process of the renaming of oikonyms primarily and ahonyms, hodonyms, urbanonyms subsequently, researchers recommend focusing mainly on historical roots. Therefore, they criticise the Russian imperial historical myths created in Muscovy in the XVI century that were based on the appropriation of the history of Kyivan Rus and Ukrainian historical name “Rus”. Bringing this information to a wide range of Ukrainians has extremely important educational and educative value.

Key words: ahonyms, hodonyms, oikonyms, place names, urbanonyms, historical myths, decommunization, decolonization, Country Moxsel, Muscovy, Russian Empire.